

וכן כתב אשכנזי והנהגות אשכנזי תענית [סימן קנ"ג] והמדרש ברש"י מועד קטן [מה] המקל: תענית רמז מלחין: ב. טור [שם]: ג. שם [עמוד רמז] ובשם רב כמה גאון [היכא דר"ד] נראה שיש הלכות משנה נכבד עמוד כדכ"ג [ורבינו גוסיס, ושאר פוסקים] ומדרש מועד קטן שם: פתי"ק סימן קנ"ג עמוד פנ"ג: ד. הגהות מיימוניות [סיף] תענית, מנצי משנה נכבד: נשם מהר"ם [מחוטבניגוד הלכות סעודות סימן קנ"ג] ומנהג ארפכסיים:

שכתבו סימן תמ"ד סעיף ב' לענין דאורייתא (מהרי"ל סימן קל"ג שו"ת סימן קס"ה): ג. ב"י אבוד. דכמה מיני תענית של תשובה אשכנזי דאין לאכול במוצאי תענית בשר ויין (מהרי"ל שם), ומחא עטמא המחמנה בעשירי עד חלות או כל היום אסור בצער ויין בסעודה ראשונה, דשייך גבה חזיות של יום, וכן מלאחי כחוב. בתב גש"ה [יש מסכת תענית] והמתענים ביום עשירי יקראו איכה, ונראה לי דאם הם עשרה לא יקראו בצבור, עיין מה שכתבתי ב"י סוף סימן תרכ"ד [פ"ק וד"ה העשין], וכחוב בנכנס הגדולה [הגה"ט] טוב שלא לשמש ליל עשירי: **תקנ"ב** ויפסיק בין כל פסוק מעט, ובין כל איכה ויותר מעט, ופסוק האחרון שכל איכה אומר בקול רם (מהרי"ל סדר הפילה"ט ב"ג עמוד רמז), ומבדין לפני איכה על מקרא מגילה (מנהגים להרא"ה טירמא מנהג משנה נכבד עמוד עה), ועיין מה שכתבתי ב"י סוף סימן [ת"ן] [מל"ג]. וטוב שיחד יקרא איכה גם ביום (ש"ה) ריש מסכת תענית: **א ערבית**, ויאמר קדיש שלם אחר תפלת ערבית (טור עמוד ר"ג), עיין מה שכתבתי ריש סימן תרל"ג. **אס"ד** הל במוצאי שבת אין מנצחין הנשים (מהרי"ל שם עמוד רנ"ג): **א"ב פארץ**, ונראה לי דמוחר ליטע על השק דאינו אלא מנהג ליטע על גבי קרקע, עיין ב"ד סוף סימן שפ"ו:

ערב פסח, דהתם הו' דרמח"ל [פ"ק ט]. וכבר נמנעו המנהג כלל יאמר מ"ה א"ה לערך ארבעים שנה, וקודם לזה היו אוכלים בשר כליל [מואלין] תשעה באב, וכן הוא בדברי רש"י בתשובה [סימן קנ"ג] לנהוג כן, וכחב עוד דבעשירי אסור לרחוץ או לספר ולכבש, דלא כמו שכתבו במנהגים [מנהגי תשעה באב עמוד פ]. ולפי מה שכתב רמ"א דיש מחמירין עד חלות ולא יותר, פשיטא שאחר חלות מותר בכל, עיין מה שכתבתי בסוף סימן תקנ"ט:

סימן תקנ"ט
מנהגי תשעה באב ודין מילה בהשעה באב.

ובו"ה סעיפים:

א (א) אם הל תשעה באב במוצאי שבת (א) אין אומרים צדקתך במנהג בשבת: הגה (ב) ומבדילין בצילה תפלה כשאר מוצאי שבת (ואם שכת מלהבדיל עיין לעיל סימן רל"ד סעיף ג') (ג) ומתפללין בנחת ודרך בני האנשים וכן עושים בקריאת איכה (א) ובכל איכה מגביה קולו יותר (א) וכשמגיע החון לפסוק השיצנו אומרים אותו הקהל בקול רם ואחר כך מסיים החון יותר הקהל ואומרים השיצנו בקול רם [וכן החון]: **ב** בליל תשעה באב הגה (ב) ומתפללים (א) ערבית ואומרים איכה וקניות ואומר אחר קניות ואיכה סדר קדושה (א) ומתהיל מואתה קדוש יי ואם הל (ב) במוצאי שבת (ג) אין אומרים ויהי נועם: הגה (א) ולא למנחה בנגינות (הה"ל ס' [א] ויולא ויתן לך ומסירין הפרוכת מלפני הארון על שם [איכה ג. חן] נצע אחרתו:

ד ליל תשעה באב ויזכו (ד) ויושבים בבית הכנסת ב (א) לארץ עד תפלת המנחה: הגה

קדיש עם חתקבל, אכל אחר איכה עד למחר אחר יליאת בית הכנסת קדיש בלא חתקבל, כן כתבו במנהגים [להרא"ה טירמא מנהג משנה נכבד עמוד עה"ט]: (ג) אין אומרים ויהי נועם. לפי שנחסד על הקמת המשכן [במדבר רבה פרשה י"א אות יא; טור ריש סימן קנ"ג] ועתה נחרב: (ד) יושבים [בין] פארץ, כן כתב ב"י [ריש הסימן] נשם הגהות מיימוניות [סוף תענית, מנהגי תשעה באב] דנראה למהר"ם [מחוטבניגוד הלכות סעודות סימן קנ"ג] מנהג ארפכסיים שאין יושבים על גבי ספסלים עד תפלת המנחה דומיא דאבל [וי"ד סימן שפ"ו סעיף א] דיושב על גבי קרקע כל שבעת ימי אבלו, דאיחא בגמרא [תענית ג, א] תניא כל המנוחות הנוהגות באבל ונהגות בתשעה באב, עכ"ל. והקשה מו"ה ז"ל [ב"ה עמוד ר"ג דגור רש"ן] דהא כתב הטור ריש סימן תקנ"ה דאזרח ברייתא לא מיתניא אלא לענין לא תשעה, אבל מצות עשה שבאבל לא. ולא קשה מידי, דגם זה הוה מצות לא תשעה דאסור ליטע על גבי ספסל, ואין הכי נמי אם רוצה לעמוד ודאי אין עליו חיוב ליטע דוקא וליטע על הארץ, והא דשדי כאן בתפילת מנחה ולמנהגו אחר חלות, משום דתניא שכל המנוחות שנוהגות באבל ונהגות בתשעה באב וקא מפדש אחר כך בגון רחילה וסיכה כו' ולא השיב ישיבה על הארץ, ובדישא משמע כלל והיינו גם ישיבה על הארץ, אלא על כרחך דבזה ויש חילוק דקצתו אסור כמו (בט"ב) [באבל] וקצתו מותר, וי על כן חילקו בזמן ביום ענמו. אבל רחילה וסיכה כו' מה דחשיב בסיפא ודאי אסורים עד הלילה כמו אכילה ושתייה, כן נראה לי בזה. והמון העם טועים והולכים אחר חלות במנהגים, ומחפורן ידעיה עושים כן, וקצת אף על פי שמגלים להם האיסור אינם מניחים מנהגם, וכמעט יש לומר בזה מוטע יהיו שוגגים כו':

ערך דהם אבהוריק"ש

תקנ"ט [אין] אומרים צדקתך. עיין סימן קנ"ג [ב"י] ויש משנה ב [ב"י] תשעה באב [ב"י]. כלל תשעה באב אומרים קדיש חתקבל קודם הקניות. יש מקומות שזולגין חתקבל כלילה, וישתדל אומרים אותו אחר סתימו הקניות:

מחזיק השק"ל

לדינא דבטקוס ששולחים הוי סעודה מצויה, וכן כתוב בהשבות הוה יאר סימן ע"ג. וכתב עוד בספר אליה רבה [שם] בשם רבנו מהר"ר טבעון ז"ל דאפילו בטקוס דאין שולחים סבלנות מכל מקום התיר לחתן וכלה ואביהם ואמם לאכול בשר, ולא לשאר אנשים, וגם בענין כלי שיר עיין שם: (פ"ק ב) יותר ב"י. נבוי שכתב סימן תקנ"ב סעיף ב'. והחזירו בהשעה באב שנדחה לבעלי ברית לאכול אחר מנחה: נבוי שכתב סימן תפ"ה. הערב שעתה לבעלי ברית לאכול את הכל לפני שבת וישיב לישבה כו', ובערב שבת צריך לבער החמץ קודם חצות כמו אלו היה ערב פסח כחש הגזרין אטו ערב פסח בשאר שנים: (פ"ק ב) ב"י [ב"י]. דכבר נ"ה הבטלמא ל"ה

R. Simon
1

לערך ארבעים שנה, וקודם לזה היו אוכלים בשר כליל [מואלין] תשעה באב, וכן הוא בדברי רש"י בתשובה [סימן קנ"ג] לנהוג כן, וכחב עוד דבעשירי אסור לרחוץ או לספר ולכבש, דלא כמו שכתבו במנהגים [מנהגי תשעה באב עמוד פ]. ולפי מה שכתב רמ"א דיש מחמירין עד חלות ולא יותר, פשיטא שאחר חלות מותר בכל, עיין מה שכתבתי בסוף סימן תקנ"ט:

תקנ"ט (א) אין אומרים צדקתך. וכל שכן צדוק הדין אם אירע מה בתשעה באב, וכן כתב רמ"א בסוף סימן זה. ורש"י בתשובה סימן ל"ב כתב שיש לומר צדוק הדין, וכן מלאחי במנהגים ישנים, אף על פי שהמנהג כך בכל מקום שאין אומרים חתון אף אומרים צדוק הדין [סימן קנ"ג עמוד ד] ונראה דהתשעה באב גרע משאר קניות ומאורעות. וכן מלאחי נשם רש"י שהחיר לומר צדוק הדין קודם חלות כמו קניות, ועוד כתב בספר אגודה נשם דוקא שיש לומר אפילו חתון בתשעה באב [מסוס דנטלה מנגלת תענית [סימן תקנ"ט], אם כן יש להקל [אין] להחמיר כשאר מועדות, עכ"ל רש"י:

(ב) מתפלאים ערבית. ואומרים

עשירי איכא טעם למניעת בשר כמו שכתוב בשו"ע, אבל כשנדחה והיו מוצאי תשעה באב ליל י"א לא שייך אותו טעם, ואי על פי כן אין לאכול בשר בלילה, ועל זה כתב ב"י משום דכמה מיני כו': תקנ"ט [ריש הסימן] ויפסיק ב"י ויברסין ב"י עיין מה שכתבתי פ"ק סימן תע"ג. עיין מה שכתב ב"י בסימן רפ"ד [ריש הסימן] דאפילו ברפוס וכתוב על הניד אפילו הכי מברכים, דשאר פסחים חוץ מספר תורה שרו על גבי נידה, ורפוס ברכיה מעלייתא היא. (פ"ק ב) [א"ר] ב"י. עיין ב"י פ"ק סימן שפ"ו. ר"ל, דבאבל לא התירו כי אם לזקן או להזונה, מכל מקום בתשעה באב כיון דרשיבה על הארץ אינו רק חובתא יש להקל:

הנצטר לרישון
הוצא משהלמן חזון גאלט
מכון ינו"ה

ערך השק"ל
[כאן] שיג' א' הקרקע
גגגגג גאג וקאלע

Moellin, Jacob ben Moses

ספר

מהרי"ל

מנהגים

של רבינו יעקב מולין זצ"ל

יוצא לאור ע"פ דפוסים ישנים וכתבי יד
בצירוף ציונים ומקורות, הארות והערות
שינויי נוסחאות ומפתחות

על ידי

שלמה י. שפיצר

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים • תשמ"ט

Tyrnau, Isaac

ספר המנהגים

לרבינו אייזיק טירנא

יוצא לאור על פי כתבי יד ודפוסים
עם שינויי נוסחאות, ציוני מקורות, הערות, מפתחות ומבוא

מאת

שלמה י. שפיצר

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים • תש"ס

76

כסאות עד אחר חצות. אין נותנין שלום לתלמיד חכם בפי' באב. ולהדיוט משיבין בשפה רפה והמהלך בדרך ינעול המנעלים עד שיבוא לעיר מבוי היהודים או לביתו, ואז יחלוץ^י.

במנחה (פי') יושבין על כסאותם ולובשים ציצית [ומניהוין] (ו) תפילין. אשרי וחצי קדיש, וקורין ויהל, [ומפטיר] דרשו. וענינו כשאר תענית ציבור ממש. ומוסיפין נחם בבונה ירושלים. ואומרין ברכת כהנים גם הקהל. [ובמנחה אין נופלין^י] וטוב שלא לאכול בשר ולשתות יין כליל ו' וגם ביומו למי שאפשר, דאמר רבי יוחנן אי הייתי לשם הייתי קובע [צום] בעשירי שרובו של היכל נשרף בעשירי. ומסיק דמותר לספר ולכבס וק"ו לרחוץ מיד אחר פ' באב^י. (פי') גי' י"ד שקבל עליו להתענות כל ב' וד' ב', וחל פ' באב בג' יסעוד פעם אחת מרם יבוא השמש וכן בערב יום כפור דק"ל (למה) מתענין לשעות בכה"ג ומתפללין תפילת תענית. מהרא"ק ז"ל, גי' גי' במ"ו באב (פי') אין נופלין לילה ויום [לפי] שהוא יום טוב לפי שהותרו שבטים לבא בקהל זה בזה, והותר שבט בנימין לבא

נאות פ"ה. (14) כנ"ל בהערה 8, בהגות המנהגים נאות פ"ו נמוספת מראה מקום: וכן בהגה"מ

הגהות המנהגים

77

(פו') רצה לומר אפילו למנהג צרפתיים כי הם נוהגים שאינם יושבים על כסאות (אלא) עד מנחה. ולמהר"ם נראה מנהג זה דהא אבל כל ז' אין לו לישב אלא ע"ג קרקע, הגמ"י (פ"ה דהלכות תענית אות ת').
(פז) לאפוקי מרבן שמעון בן גמליאל (תענית כט, ב) דאסר כל השבוע אלא כר"מ דאמר עד התענית.
(פח) בקצת מנהגים שבערב לפני ט"ו באב נופלין אך אין המנהג כן'.

המרדכי שס, ונפקק ברמ"א נסי' תקנ"א ס"א. יז) רבינו נקט לשון "אסור לשחוט", בעוד שבמקור הדין ברא"ש א'.
נסוף חענייה ונבטש"ע ס"י איחא דרע "נוהגים כן" וכן גם במהרא"ק ס"י ק"מ (וראה צוה בדברי המשנה בדורה

סקל"ט ושם בשער הי"ן); מש"כ רבינו דמוחר מו"מ עם גוי אחר חלות, הוא כעין פסקו לעיל דלדין איסור מלאכה הוא רק עד חלות היום. אודות הישיבה על כסאות אחר חלה לעיל בהערה ח', בשם מהר"ם ושם איחא עד מנחה אך המג"א נסי' תקנ"ט סק"ג פסק כרבינו. איסור שאילת שלום לח"ח הוצא בטור נסי' תקנ"ד, וראה המקורות לכך שם נבי"י (אמנם בשו"ע ס"כ פסק דין זה לגבי כל אדם); נעילת מנעלים להולך בדרך, הוצא ג"כ שם בטור (וכן גם ביורה דעה ס' שפ"ב), בשו"ע ס"י נפקק שחלוץ המנעלים מיד עם הגיעו לעיר, וע"ו הוסיף ברמ"א (שם) שהכוונה כמ"ש רבינו "למבוי היהודים או לביהו" דווקא. יח) סדר מנחה ראה בטור נסוף ס' תקנ"ט וראה גם במהרי"ל שם ס' כ"ו ובמהרא"ק ס' קמ"א; ישיבה על כסאות והתעטפות בטלית והנחה חפילין נתבאר לעיל, ראה בהערה ח' וי"ו, יש להעיר שבאבודרהם איחא שמפטירין "שוכה ישראל" שבספר הושע!). יט) ע"פ המימרה דר' יוחנן בתענית כט, א, ונפקק כן בטור נסי' תקנ"ח ונבטש"ע; מש"כ רבינו שמואל להספד, לכבס ולרחוץ מיד הוצא בשמו כן נב"ח, אך כנגדו הביא דברי המהרש"ל בתשובותיו ס' ז"ב. וכן הסכמה האחרונים דמוחר רק מיום העשירי בחלות, דבריהם הוצאו גם בט"ו נסוף ס' תקנ"ח. הגליון שנשולי כח"י א' הוא ע"פ המהרא"ק ס' קמ"ה, (נדפוסים הוצא בהגהות כאן אות פ"ו וענינו כמראה מקום גם את הגהות האשירי

5

[בקהל]. וכלו מ נחמו, יוצר: אז לפרשת והיה נ אלו"י. ראש ד דרני עקרה או מפטירין מחר ; מנהג כשר לו מפסיקין מלתק בהדש שופר מ ראש השנה ויו בקרבנות ולא נ מתחילין לקרו; ועל מה שתוק

אשר"י מא"ז (נד הוסיפו גם: ונפנ 1) נדפוסים כותנ מנהג של ר"ח אל אז, לפי שיש זה

(פט) וכן הלנ (צ) ואם כן א ואזיל. לא נהג עקרה, בשביל חתונה בשבת (צא) בכסה ב (צב) איזה הו הלבנה אבל ר

מאו"י, והוא חעני לא, א. אז אמירת ה במהרי"ל ס' כ"ח ונפקק כן בשו"ע ב א) עיין לעיל מש"נ הוצא בח"צ סוף ס' (מהדורת אלפנדין)

6

שבת אומר אתה חוננתנו בתפלה³, וא"א ויהי נועם⁴. אך סדר¹ ואתה קדוש כדאפרש אי"ה לקמן⁵.

אחר סיום תפלת י"ח אומר חצי קדיש עד דאמירן, וכן הוא בספר הפרנס⁶, וכן העיד האגודה⁷ על סדר הרוקח⁸ חצי קדיש. מהרא"ק⁹: יש אומרים גם תתקבל, וי"א שלם בלא תתקבל, וכן בא"ח¹⁰. ואם מוצאי שבת¹¹ מרים ש"צ אצבעותיו נגד נר הדולק לפניו ומכרך בנחת בורא מאורי האש¹¹, ושאר העם בכואו איש לביתו כדפי' לעיל¹².

76 [כא] ויושב לארץ¹. מהר"י פג"ל ישב להדיא² על הרצפה ולא על גבי המעלה דלפני תיבה³. ומכרך על מקרא מגילה⁴ טרם מתחיל איכה, וכן במרדכי מאבי"ה⁵. וכשקרא קינות איכה שתק מעט⁶ בסיום כל פסוק דלא מתקרי אגרת כמגילת אסתר דצריך שם לחבר הפסוקים יחד, והפסיק מעט יותר ממה שעושים בקריאת התורה. ובין כל איכה לחבירו הפסיק מעט יותר מבין הפסוקים, וכל פסוק האחרון אומר בקול רם להודיע סיומו⁷. וכן כל פסוקים של רחמנות⁸ אומרים בקול רם⁹. ואיכה הראשון אומר בקול נמוך ובשני מרים קולו מעט יותר. ואני הגבר יותר קול רם משניהם. ואיכה יועם כראשונים¹⁰ וכן זכור ה'. וכשחוזר וכופל זכור ה' לחלקו באוי כדלקמן, אומר בקול רם ונעים באריכות¹¹. כשהגיע ש"צ בפעם ראשון לסיום פסוק לאורך

שינויי נוסחאות

ג. קדושה ו... (ש.ג.) ד. טרם יושבין... (ש.ד.)
[כא] א. וטמן הספר על המעלה³ (3 או 19). ב. בכל כתיב נחת — נחשלו. ג. והפסיק (3 או 4) 19 ששט 4. ד. נחמה (ה.ה.) ה. בחוב כתיב: בקול נמוך — הנמין קולו⁸. ו. נהמשה — ונממן. — מתחילה

3. כ"כ מהרא"ק סי' קמב, וכ"פ הרמ"א שם.
 4. כ"כ מהרא"ק סי' קלו ובהגה אות 1. וכ"פ הטושו"ע סי' תקנט סעי' ב.
 5. סוף סימן כא.
 6. סי' רעו.
 7. תענית סי' כג.
 8. ע' רוקח סי' שי ושיא וצ"ע. אכן גם במרדכי תענית סי' תרלה הובא כן בשמו.
 9. מהרא"ק סי' קלה והג"ה ג.
 10. ריש סי' תקנט: ומחפלה ערכית ואומר קדיש שלם, וכחב ע"ז הבי' שם: כלומר שאומר תתקבל. וכ"כ המשנ"ב ס"ק ד.
 11. ע' לקמן סימן כא, ומשמע שמכרך לפני איכה, ע' משנ"ב סי' תקנו ס"ק א.
 12. סימן טז.
- [כא] 1. כ"פ הטושו"ע סי' תקנט סעי' ג.
2. הא"ר ריש סי' תקנט כתב שמכאן משמע קצת שאין לשים כח"ב כר או כסת מתחתיו, וע' במקור חיים סי' מג סוף ס"א מה שדייק מדברי רבינו אלה.
3. במהרי"ל ליקוטים סימן פ מובא: היה מקפיד על המניחים ספרים על המדרגה שעולים בה על המגדל בכית הכנסת דגם העליונה מחשב כהניח ע"ג קרקע. וצ"ע מכאן שלא הקפיד. וי"ל דח"ב שאני, כמ"ש הטור סי' תקנט: ויש מניחים את [תיקן] הספר על הקרקע ואומר נפלה עטרת ראשינו, ועיי"ש בב"י.
4. מו"ק סי' תתקלד בהגה.
5. ל.מ. אכן נמצא כן בשם מהר"ם בהגמ"י סוף הל' תענית (ושם איתא דמכרך בנחת-בלחש, כפי שבשינוי נוסחאות כאן), וע"ע בלקט יושר א' 159.
6. כ"כ המג"א ריש סי' תקנט, והמשנ"ב ס"ק ב בשם מהרי"ל.
7. כ"כ במנהגים לר"י שמש סי' קכב.

7

Mein Gev Baruch, of Rethenburg

ספר

הלכות שמחות השלם

מאת

רבינו מאיר ב"ר ברוך מרוטנבורג ז"ל

יו"ל מכתב יד

עם מ"מ ציונים והערות

על ידי

עקיבא דוב ויעקב אהרן לאנדא

וגלוח אליו

קונטרס בעניני שמחות

פניה"ק ירושלים תובב"א

שנת תשל"ו לפ"ק

נב אבל ציצית נהגו קדמונינו בכל ארץ אשכנז שלא להתעטף בציצית בט' באב ואסמכוה אקרא דכתיב (איכה ב' י"ז) בצע אמרתו ואמרינן במדרש איכה רבתי (ריש פרשה א') ביוע פורפירון דיליה, ואין מזה שום ראייה, ויש שאינם רוצים לשנות המנהג, גם אינם רוצים להיות בלא ציצית ורגילין להתעטף בטלית קטן תחת בגדיהם א), גם נהגו כאכל בתוך שבעה ימים בשבת כשהוא הולך לבית הכנסת שאינו מתעטף בטלית, גם זה אינו נראה לי, דאכל חייב בכל מצות האמורות בתורה ב).

נג וגם נהגו שלא להדליק נרות בכית הכנסת בט' באב כי אם נר אחד לצורך החזן א), וזה נראה מנהג כשר כדאמר באיכה רבתי (ריש פרשה א') שאמר הקב"ה למלאכים בשעת הזרבן בית המקדש מלך בשר ודם כשהוא אבל מהו עושה, אמרו לו מכבה את הפנסים אמר להן אף אני אעשה כן דכתיב שמש וירח קדרו (יואל ד' ט"ו).

נד גם נהגו לאחר שאמרו קינות יושבין על הספסלין וקורין איוב וירמיה, ובצרפת [אין] נוהגין כן עד תפלת המנחה א), ואכל משמע כהדיא כסוף פירקין דכל שבעה אין לו לישב אלא על גבי קרקע, וגם המנהגין כמו כן דאמר רב יהודה ב) אין המנהגין רשאיין לישב אלא על גבי קרקע שנאמר

המנחה ולמעלה, וכ"כ בהגהה שבשולי כת"י אוקספורד, וכ"פ בשו"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"א. ה) ע"י תענית כ"ט א', וע"י בביאור הגר"א שם שהביא טעם למנהג עפ"י המדרש השליך משמים ארץ תפלת ישראל זו תפילין, ובמרדכי תענית: זו טלית ותפילין.

נז א) וכ"כ בשו"ע או"ח סי' תקנ"ה ס"א. ב) ע"י ד"מ סי' שפ"ח דישי טועין שנהגו שאין אבל מתעטף בטלית ביום ראשון והוא טעות דלא דמי לת"ב ע"ש. **נג א)** ע"י מג"א סי' תקנ"ט סק"ד דמשמע מלשון זה שהקהל אינו אומר איכה וקינות רק שומע מהש"ץ, ובמ"ב סקט"ו בשם ט"ז וא"ר דלמנהגנו שכל הקהל אומר איכה וקינות עם החזן יש להדליק נר אחד בכל שכונה.

נד א) וכ"כ בהגהת מרדכי פ"ב מתענית שנראה למהר"ם מנהג הצרפתים שאין יושבין על ספסלין כל היום עד תפלת המנחה דהא אבל כל ז' הימים אין לו לישב אלא ע"ג קרקע, וע"י בב"ח או"ח סי' תקנ"ט דלאו דינא קאמר דהא אין ת"ב דומה לאבל אלא במצות ל"ת הנוהגות בו, אלא שהביא סמך למנהג מאכל, ובשו"ע שם ס"ג העתיק דברי הגה"מ, וברמ"א כתב דעתה נהגו לישב על הספסל מיד אחר שיצאו מביהכ"ס שחרית, וכתב במג"א דהוא עד חצות וכ"ה בד"מ, ומדברי הגר"א בביאורו שם משמע דסבר דמנהג הצרפתים הוא מדינא וכמ"ש ממסכת סופרים ע"ש. ב) כן היא גירסת ר"ה רי"ף ורא"ש מו"ק כ"ח ב', ובגירסתנו ליתא. ע"י בפרישה ובחידושי הגהות שם. וע"י מש"כ בקונטרס שבסוף הספר ס"ד.

וישבו אתו לארץ שבעת ימים וכו' (איוב ב' י"ג), ונראה דאירי דוקא כשהמנהגין אצלו מדכתיב וישבו אתו לארץ.

נה ואמר רב יהודה אמר רב (מו"ק כ"ה ב') א אין המנהגין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל שנאמר וישבו אתו לארץ וגו' (איוב ב' י"ג) עד ואין דוכר אליו דבר אהרי כן פתח איוב את פיהו גו' (שם ב' י"ד) ויען אליפו וגו' (שם ג' א') ב.

נו תניא בתוספתא (תענית פ"ג הי"א א) אין שאילת שלום לחכרים בתשעה באב, ולהדיוטות בשפה רפה ב.

נז נהגו העם שלא לשהו ולהכין סעודת מוצאי ט' באב עד לאחר הצות, ולשון התוספתא (תענית פ"ג הי"א) משמע כן דתניא מתקנין מט' באב למוצאי ט' באב, פירוש מסוף היום כמו ממנחה גדולה ולמעלה דומיא דיום הכיפורים דמותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה (שבת קי"ד ב') א.

נח ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל מיכן ואילך הולך ואינו יושב במקום המתנהמים (מו"ק כ"א ב'), ומיכאן ראייה שכשהולך האבל עם שאר [אבלי] מתים לבית הקברות שיש לו לעמוד אצל האבלים

נה א) כן היא גירסת הרי"ף וגירסתנו: אמר ר' יוחנן. ב) ע"י טור סי' שע"ו שהביא בשם רמב"ן סדר תנחומי אבלי דמתכנסין בבית האבל והוא מסב בראש וש"צ אומר נשאלו רבנן טעמא ואבל אומר ברוך דיין האמת ואח"כ גדולי החכמים מנחמים כל אחד ואחד כפי מה שרואה לדרוש בנחמה. וכתב ב"י שם שהאבלין מתחילין ואומרים ברוך דיין האמת כדי שיוכלו המנחמים לנחמו אחרי שכבר פתח האבל, וכ"כ ב"ה שם שהש"צ מבקש מהחכמים שיתחילו לנחם ולפי שאין המנחמים רשאים לפתוח עד שיפתח האבל תחילה לכן אומר ש"צ נשאלו רבנן טעמא להבינו לאבל שיפתח פיו תחילה כדי שיהיו רשאים רבנן לדרוש דברי נחמה.

נו א) וכ"ה ברא"ש תענית פ"ד סל"ז בשם ירושלמי תענית סוף פ"א. ב) כתב מג"א באור"ח סי' תקנ"ד סקכ"ב דוודאי אסור ליתן שלום לכל אדם, אך ע"ה שאינם יודעים ונותנים שלום משיבין להם בשפה רפה, ובמ"ב שם ס"ק מ"א כתב דאסור לומר צפרא טבא, עוד כתב מג"א שם סקכ"א דה"ה דאסור לשלוח דורון לחבירו דהוא בכלל שאילת שלום וכמ"ש ביר"ד סי' שפ"ה גבי אבל.

נז א) ע"י בביאור הגר"א אור"ח סי' תקנ"ט סי' צי"ג לדברי רמ"א שם סי' תקנ"ד סכ"ב דלא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד הצות, ובסי' תקנ"ה כתב הגר"א דכל דבר שחלוי במנהג הקילו במנחה, והטעם לפי שאז הציתו אש במקדש ובתוס' קידושין ל"א ב' הביאו דרש מזמור לאסף שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים.

בשעת צידוק הדין, ו
ללות את המת, כן כ

נט ונהגו נמי
קינות ושוב הולך לב

ס ומה שיושבי
אומר אבי העזרי שיי
כל הנכנסין דרך ימי
לשמאל, אמרו לו מד
שאני מנודה, השוכ
עושין כן, כפירקי ד
ראה שלמה שמדת ג
המקדש כנה שני ש
ישראל הולכים ג) ב
יודעים שהוא התן
וכבנות, והנכנס בש

נח א) ע"י בטור
לבית האבל ולא לבית
רבתי דכל ג' ימים הו
המטה לבית הקברות
דאפשר דמקצת יום ג
כראב"ן וכ"פ רמ"א
למ"ש הכמ"א בקונטו
שלישי ככולו, אלא ב
מת, אבל במת לו מו
וכ"פ בהת"ס יו"ד סי

נז א) ע"י מו"ק
סומכין שבאים לביהו
דהולך לבית האבל, ו
מהרש"א שם, וכתבו
העתיק כמ"ש רבינו ו
סי' תקנ"ט ס"ק ח'
שאינו אבל נכנס לביה
ס א) ע"י מסכו
בפרק י"ז ובמסכת
בסוף שער ענין ה

ספר התדיר

לרבינו משה ב"ר יקותיאל
מן האדומים

הקדמה

מוקנים אתבונן כי פקודיך נצרחי
שמרה נפשי עדותיך ואוהבם מאד
הדריכני בנתיב מצותך כי בו חפצתי
יחפאר שם המלך רם ונשא, איליו נפשי אשא, הודו שמים כיסה, אור פניו עלינו
נסה. ומלאה הארץ תהלתו, ובחר שבטי ישורון לאומתו, ולהיותינו לו סגולה מכל
העמים, חבלים נפלו לנו בנעימים. ונתן לנו תורתו הקדושה, תורה ציוה לנו משה
מורשה. ולזכותינו דיעות נשגבות. הרבה לנו תורה ומצות, וחוקים ומשפטים
צדיקים אלינו הסדיר. ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: ובסכת שטרדת
הזמן הולכת וגדילה, יד המצוה הולכת ודלה, ואפילו במצוות תדירות. התורה
תקרא בראש הומיות „לכו פתאים לחמו בלחם המצות וטיבם“. ואין קורא בשמם
כראוי לקיימם, מתעורר להחזיקם, זולתי החיל אשר נגע ה' בלבם, ואם מעט הם
ירבו כבני חשמנים וכסיליהם, יוסף ה' עליהם ככם אלף פעמים ויברך אתכם
כאשר דבר לכם.

ועל כן נהגו הקדמונים אחרי הגאונים להתבונן מוקינים השרידין אשר ה'
קורא לחבר ספרים קטנים, בהלכות הזמנים, כדי שיהיו שגורים וסדורים בדברים
קצרים, לאשר ילינו בכפרים, ומספרים וקורים בחיבורי המצות ויקים ונערים.
וימצאו לצורך שעה מבוקשם בדרך קצרה, ולא תשכח מפיהם תורה, והלכו באור
מסורה.

קעט

בט"ב כאילו אוכל ושותה ביום הכפורים וחכמים אומרים כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה בנחמת ציון וירושלים שנאמר⁵⁵ שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתי משוש כל המתאבלים עליה. פירוש מי יהיה בכלל שישו מי שהתאבל. מכלל הן אתה שומע לאו. וכל המתאבלין עליה זוכים בנחמתה שנאמר שישו אתה משוש וגו'.

ובערב ט"ב צריך אדם להפסיק סעודתו מבעוד יום. ובסעודה המפסיק בה אסור לאכול שני מיני תבשילין ולאכול בשר ולשתות יין. והאוכל ב' תבשילין ואוכל בשר ושותה יין⁵⁶ עליו הכתוב אומר⁵⁷ ותהי עונותיהם על עצמותם. וט"ב שחל בשבת אין אומרים במוצאי שבת ויהי נועם ויתן לך ואין מבדילין על הכוס, שהרי הן אסורים לטעום כלום. אבל מבדילין בתפלה ומברכין על האור בורא מאורי האש. ומבדילין במוצאי תשעה באב על הכוס בלא נר ובשמים⁵⁸: ובתפלת ערבית ליל ט"ב מתפללין כשאר הימים. ואין החזן מגביה קולו אלא מתפלל בשפה רפה, כדרך שמתפללין בבית האבל. ויש נוהגין לישוב על הארץ מתחילת תפלת ערבית, ויש שאין נוהגין לישוב על הארץ אלא כשקוראים מגילת איכה. ובשמונה עשרה בין ביחיד בין בציבור כשמגיע לברכת על ירושלים עירך ברחמים תשוב אומר בערבית ובשחרית ובמנחה רחם ה' אלהינו עלינו וחונם בא"י מנחם ציון עירו ואבילי עמו ובונה ירושלים. ומזכירין ענינו כשאר התעניות. היחיד כולל בשומע תפלה, והחזן קובע ברכה בין גואל לרופא. ובתפלת ערבית של ט"ב לאחר תפלת לחש אומר הקדיש חסר בקול נמוך וכובד ראש. ויושבין לארץ משום ישבו לארץ זקני בת ציון. וקורין איכה בעגמת נפש. ולאחר קריאת איכה אומר אלהים באו גוים בנחלתך ועל נהרות בכל בסימן קל"ה ומזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וקינות כרצונם. ואחר כך אומר ובא לציון גואל, ומדלג ואני זאת בריתי ואומר ואתה קדוש וקדיש חסר, משום דכתיב⁵⁹ סתם תפלת⁶⁰. ולמה אומרים ובא לציון ואתה קדוש אחרי קריאת איכה לפי שאומרים אותו לאחר מגילת אסתר משום האי קרא ואתה [קדוש] יושב תהלות ישראל במזמור אלי אלי⁶¹. ודרשוהו⁶² על אסתר. והואיל ונהגו לומר בליל פורים אומרים אותו גם בליל ט"ב משום דכתיב⁶³ באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר, שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה⁶⁴.

ובתפלת שחרית של ט"ב מברכין מאה ברכות כשאר הימים. אך אין אומרים שעשית לי כל צרכי, שהרי הולכין יחיפין⁶⁵. ואין אומרים ברכות התורה, שאין שונין לא משנה ולא תלמוד⁶⁶. ואין מתחילין במזמורים רבון כל העולמים, אלא מתחילין מברוך שאמר, יהי כבוד ה' לעולם. ואין אומרים שירת הים ולא

וכו'. ורש"י שם ד"ה כל כתב בתשעה באב כלומר בסעודה המפסיק בה. (57) יחזקאל לב. (58) שבלי הלקט סי' רסח. (59) איכה ג. (60) שבלי הלקט סי' רסו. (61) תהלים כב. (62) מגילה טו. (63) תהלים נו. (64) ברכות ס: (65) ע"י שערי תשובה סי' מו אות יב. (66) כ"ב בשבלי הלקט סי' רסט בשם הגאונים ע"י"ש. (67) שבלי הלקט שם וכ"כ בס' המנהיג

יבן
שם
ה'
נרי
אר
א.

פסקי הלכות
לרבינו יוסף
והוראות לרבו
רבינו שמואל הרואה

אתחיל איסור והיתר

(א) ראיתי אני הקטן כמה פעמים שהיו מגיטין כף חולבת בקדירה של בשר, או כף של בשר שהגיסו בה קדירה של חלב, או כף של גוים שהגיסו בה מאכל, שהיה אבא מרי ה"ר יב"ק¹) לוקח כלי מלא מים ומכניס כף של איסור בתוך המים כפי מה שהכניס הכף במאכל²), והמים יוצאין כפי עובי הכף בכלי אחר, וחוזר וממלא הכלי מים, ומכניס הכף ס' פעמים [בכלי], ומשער כפי המים³), אם היה בקדרת ההיתר כך בין חתיכות רוטב וירק, היה מתיר. וכך היה משער כל האיסורין בששים חתיכת איסור בעדשים וקטניות כפי שבא האיסור לפניו. ולא היה משער כפי מה שבלעה קדירה מן ההיתר, כפי מה שפירש רש"י³). לפי שאף האיסור נבלע ונתמעט מכמות שהיה. וכדאמרין⁴) אטו היתירא בלע ואיסורא לא בלע [הלא] אף האיסור נצטמק, וכשנפל בו היה יותר. אלא הכל משערין כמה שאנו רואין. הילכך כף חולבת בקדירת בשר משערין ברוטב ובקיפה ובחתיכות ומרק שבו בס"י⁴). העתק ה"ר אלעזר מגרמייש בן רבינו יב"ק זק"ל:

(1) וכ"כ בהגהות שערי דורא סי' פה ואגודה חולין סי' קטז בהגה בשם הריב"ק ועי' אגודה חולין סי' עא בהגה. (2) ולא הוצרך לשער כנגד כל הכף, אפשר שמעשה היה בכף עץ או אפי' בכף של מתכות וסובר דל"א חס מקצתו חס כולו עי' טור סי' צח ועי' מרדכי חולין סי' תרפה בשם רוקח. ועי' שבלי הלקט ח"ב סי' כט עמ' קב קג. (2*) וכ"כ בשבלי הלקט ח"ב סי' כט עמ' קג בשם הר"ר קלונימוס הזקן עיי"ש. (3) רש"י חולין צו: ד"ה במאי. (4) חולין צח. (4*) וכ"כ ברוקה

שמ) ערב הפורים אחר תפלת ערבית אומר קדיש שלם, ומברך מג"ח. וקורא המגילה. ולאחריה מברך האל הרב. ואומר אשר הניא. ויורד ואומר ואתה קדוש. ובמוצאי שבת אומר ויהי נועם⁵⁸). ולמחרתו אחר קריאת התורה מיד מברך מ"נ⁵⁹). וקורא המגילה. ואחריה מברך ה"ה. ופותח באשרי, ואומר ובא לציון גואל [ואומר] קדיש שלם.

76 שמא) עט"ב אחר תפלת ערבית אומר חצי קדיש⁵¹), ויושב לארץ ואומר איכה וקינות. ועומד ואומר ואתה קדוש⁵²) וכי', וקדיש יתום. ואינו אומר תתקבל⁵³). ואם מוצאי שבת הוא לפני קריאת איכה מברך על הגר⁵⁴). ולמחרתו אחר קריאת התורה מיד יושב לארץ וקורא שמחות. ואחר סיומם פותח באשרי בישיבה⁵⁵). ועומד⁵²) ואומר ובא לציון גואל ומדלג ואני זאת בריית⁵⁶). ואומר קדיש שלם⁵⁷). ויושבים על הספסלים⁵⁸) וקוראים באיוב ובירמיה ואומר קדיש שלם.

במנחה בתענית ציבור אומר החזן ברכת כהנים⁵⁹) ושיום שלום*⁵⁹). ובשבת במנחה אומר שים שלום⁶⁰):

שמב) סדר זולתות שבין פסח לעצרת. לשבת ראשונה של אייר*⁶⁰) אוכרך דודי. לשניה אלהים אל דומי לך. לשלישית אתה אלהים זולתך אין עוד. לרביעית אל א' חי ארנן. לחמישית שהיא לפני עצרת אלהים באונינו שמענו, ואחכה ואהבה אותך כל היום קימנו.

[דיני ממונות]

שמג) בתשובת מהר"מ⁶¹). כך דנים שהמלמד שחלה אין פוחתין לו. וראייה מעבד עברי שחלה אינו חייב להשלים⁶²). אבל תינוק שחלה, איכא פסידא דמלמד, כיון דאינו רגיל לחלות לא הוה ליה לבעל הבית לאסוקי אדעתיה. אלא הוה ליה למלמד להתנות. כיון דלא אתני מפסיד כדאמרין בהאומנין⁶³), אי נהרא דלא רגיל למיפסק הוי פסידא דפועלים. וכן פסק רבינו יואל הלוי⁶⁴). אבל זה נראה, אם

51) אבל בספר המחכים כתב דאומרים קדיש שלם. 52) אתה קדוש אומרים בעמידה בין ביום בין בלילה, משום קדוש קדוש. 53) רוקח סי' שייב עמ' קפא. 54) מעשה הגאונים עמ' לד בשם רש"י. 55) אשרי אומרים בישיבה, וכ"כ הרמב"ם ה' תפלה פ"ט ה"ח באשרי קודם תפלת מנחה. 56) מעשה הגאונים עמ' לה. 57) אבל הרוקח סי' שייב כתב דאומרים בלא התקבל. 58) לאחר הקינות אינם יושבים על הקרקע. 59) השב"ץ סי' רלט. 59*) אבל כמעשה הגאונים עמ' מ כתב שאומרים שלום רב. 60) וכ"כ בד"מ או"ח ס"ס קכו בשם הג' מיימוניות עיי"ש, ונהגו רמא שם סעי' ב. אבל במנהגי רבינו אברהם חולדיק עמ' ריב כתב לומר שלום רב. 60*) אבל בניסן אין אומרים זולתות וכ"כ במנהגי דורא עמ' קנ אבל כספר המנהגים לר"א טירנא כתב שבת שאחר הפסח אומרים זולת אין כמוך, וכתב זולתות אחרים לשבתות של ימי הספירה. 61) עי' שו"ת מהר"ם ד"פ סי' פה שפה. 62) קידושין יו'. 63) ב"מ עז.

64) וכ"כ בשו"ת מהר"ם סי' קל
66) כ"כ בתשו' מהר"ם סי' קלח ב' ו
68) וכ"כ בתשב"ץ סי' תקכו תקנ
מהר"ם מרוטנבורק, וכמ"ש הרא"ש ' ל'
לס' משפטים סי' סא ותשו' מהר"ם ד'

ספר
שבלי הלקט
השלם

כולל פסקי דינים וחלכות, גם הרושנים מגאונים קדמונים,
ופירושים על מאמרי הו"ל (גם פירושים על תפלות השנה
והגדה של פסח, וטעמו כל המנהגים וחסדים ומקורם)
חברו

רבינו צדקיה ב"ר אברהם הרופא ז"ל

בתחלת המאה הראשונה לאלף השני
היה סמוי וצפון בכתב יד עד כה, הוצאתו לאור
בפעם ראשונה, ע"פ כתב יד ישן נישן, עם תקונים
עפ"י השוואה עם כתב יד שני, ועם הקדמה בראשו
אני

שלמה באבער

מלבוב

(נוסת השער מדפוס וילנא תרמז)

ספר

שבלי הלקט הקצר

נדפס בוויניצ'אה שנת ש"ו

נדפס מחדש במהדורה מפוארת באותיות מאירות עינים
בתוספת אלפי מראי מקומות והפניות
הערות ופענוח המקורות

הוצאת לאור על ידי מכון אהרן

מקדונו וירושלים תש"ב

חזיא לאבילות הני מילי במידי דפרהסיא משום כבוד השבת אבל למילי דצנעה חזיא דלא מנכרא מלתא וליכא זילותא דשבתא. וקובר את מתו ברגל נמי דנוהג בו דברים שבצנעה אין ראיה משם לט' באב, דשאני בין אבלות ישנה לאבילות חדשה, כמפליג ר' אשי בפרק החולץ (יבמות מג:) לענין אירוסין. ובירושלמי נמי גרסינן בתענית (פ"א ה"ח) ובכתובות בפרקי קמא (פ"א ה"א) שמואל אמר אפי' בט' באב יארס שמא יקדמנו אחר. הילכך הואיל ונדחה ידחה לגמרי אפילו בשבת להתיר דברים שבצנעה, דלא מסתבר לעשותו כיום קבורה ואף לא כיום מיתה אפילו לתנא קמא דפליג עליה דרשב"ג במי שמתו מוטל לפניו, דאין זה יום חורבן ממש אלא מענין המאורע שהוכפלו בו צרות הוקבע לדורות זכר לדבר שעבר כבר, וכיון דאבילות ישנה היא ונדחה ואשכתן דאקילו ביה רבנן בעלמא, בשבת נמי מקילינן בה לומר הואיל ואישתרי במילי דפרהסיא דאוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו אשתרי נמי במילי דצנעא.

להתפלל תפלת ערבית בלילי תשעה באב, באין יחיפין ועומד החזן ומתפלל בשפה רפה, ומתפללין שמונה עשרה כשאר הימים, ומזכירין מעין המאורע בכונה ירושלים. מפורש בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ג) ר' אחא אמר יחיד בט' באב צריך להזכיר מעין המאורע, מאי ניהו רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך וכו', והאיך אומרה, אמר ירמיה כל שהוא להבא אומר בעבודה וכל שהוא לשעבר אומר בהודאה, כדתנן ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא. ונהגו עלמא למימריה בכונה ירושלים, וסמכו על מה דאמר ר' יהודה בריה דר' שמואל בר שילת משמיה דרב (ברכות לא.) אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר. ודוקא בתפלה אבל חולה שאכל אינו מזכיר בברכת המזון כלל. וכן השיב לי הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל, והנה תשובתו כתובה לפנינו בערוגת יום הכיפורים הלכה שי"ב. ומזכירין ענינו בשומע תפלה כאשר חמצא לפנינו בערוגה הזאת. L

ועוד פירש רבינו יצחק זצ"ל¹⁸ דטעמא דתנא קמא הוי פן יסיח דעתו מן המת ויתרשל בעסק קבורתו, דבשבת נמי מוטל עליו לשומרו ולדבר ולפקח על עסק קבורתו, כדתנן בפרק שואל (שבת קנ:) מחשיכין על התחום כו', והאי טעמא לא שייך הכא. ועוד כי בירושלמי פוסק הלכה כרשב"ג, וההוא דכתובות נמי שהבאתי משמע כן.

יש מקומות שנהגו לישב על הארץ מיד כשעומד החזן ומתחיל והוא רחום, ויש שאין נוהגין עד לאחר תפלת לחש. ואומר קדיש ויושבין על הארץ, ואומר איכה ישבה בדד בעגמת נפש, ואומר קינות כפי המנהג. ויש שאין נוהגין לומר קדיש אלא מיד לאחר תפלת לחש אומרים איכה. לאחר סיום הקינות אומר החזן ובא לציון גואל ואתה קדוש וקרא זה אל זה וכולא סדר, ואין אומרים ואני זאת בריתי שהרי כל המדרשות בטילין בט' באב, לפי שנאמר (תהילים יט. ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, ותשעה באב אינו עת שמחה. ואם חל ט' באב להיות במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם לא לפני הקינות ולא לאחר הקינות, אלא מתחילין ובא לציון כשאר הימים, וכן מנהג פשוט בירושלם. L

שבולת רסו

ובערב תשעה באב אין נמנעין בשחרית מליפול על פניהן, [נ"א נוסף: ולומר וידוי ואבינו הרחמן אם חל בשני, אבל במנחה אין נופלין על פניהן]. וכשבאין לבית הכנסת

דין תפלת ליל תשעה באב בין באמצע החול בין במוצאי שבת

18. ע"י תוס' מ"ק כ"ג, ב ד"ה ואינו, והדברים בנוסח זה ממש מובאים במאירי ברכות י"ז, ב.

ז.ה.ל.צ.י.ב.

שאלות ותשובות

רבי עקיבה יוסף

לחד מתקיפי ארעא דישראל
הגאון הקדוש חכם הרזים צדיק יסוד עולם
רבי עקיבה יהוסף שלעזינגער זצוק"ל
המפורסם בספרו "לב העיברי"

חלק או"ח

ב

יצא לאור מכת"ק אשר השאיר אחריו ברכה
ובתוכם פנקסו "בן גיטל" ע"ש אמו הצדקנית ע"ה
עם תיקונים הערות והארות

ע"י מכון לב העיברי

שנת תשע"ו לפ"ק
פניה"ק ירושלים ת"ו

במג"א סק"ד לאסור בת"ב, אמנם בשבת מותר:¹ ועל דרך זה נ"ל הענין שקרא רבי במגילת איכה היינו בדרך דרוש, אמנם בדברים רעים שארעו או דברים רעים שבירמיה אסור לקרותם, וראה איך הברכ"י קורא תגר על המעוררים בש"ק עד שלא מצא תקנה על המעוררים כפי בהפטרה של חזון, רק מצד עונג להם להקל משאת לבם, ועל דרך שהתירו להתענות בשבת קודש אם הוא עונג שלו והבו שלא לאוסיף עליה, והקב"ה יקיים בנו בשמחה תצאון ובשלום תובלון בב"א והפכתי אבלם לששון ושמחתים מיגונם, והכל מודים דבשבת וקראת לשבת עונג וגו' והרכבתין על כמתי ארץ וגו'.

העיבר"י

שם

→ **ד לישב על הארץ בתשעה באב בלי הפסק בגד**

בסימן תקנ"ט סעיף ג' איתא דיושבים בבהכנ"ס לארץ עד תפלת המנחה, וכתב בשע"ת שם סק"א בשם מקובלים שצריך שלא ישב לארץ בלי הפסק בגד, ולבאי שערים להאר"י זיע"א לא נודע מקומו, אם כי לא ראינו אינו ראינו. מ"מ מסתבר דזה רק בחו"ל ואוקמי באתריה, משא"כ בארץ ישראל לא בעי הפסק, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה וגו' משא"כ בחו"ל.²

העיבר"י

בישול משתנה, משא"כ בחלב דמבשלין רק כדי שיהיה יותר מתקיים ולא יתקלקל, אבל במהות אינו משתנה ואינו ניכר בישולו,³ על כן נ"ל דמותר. ובה מובן דברי רש"י בתענית (ל) שכתב שני תבשילין כגון בשר ודגים. וצ"ע מאי קמ"ל בזה. ונראה דרצה לומר דוקא מאכל ולא משקה.

העיבר"י

שם

אם מותר ללמוד בת"ב שחל בשבת

בענין ת"ב שחל בשבת אם מותר לו ללמוד, הנה הרמ"א בסימן תקנ"ג ס"ב דאם חל בשבת אין לומר פרקי אבות, ובמג"א שם סק"ז כתב בזה כמה שיטות ולבסוף מסיים וז"ל ול"נ להחמיר דהא יכול ללמוד דברים המותרים בת"ב וכן אשכחן בגמרא שקרא רבי במגילת איכה בת"ב שחל בשבת עכ"ל. אמנם הדבר תמוה אם אכילת בשר מחויב כדי שלא יהא זכר לאבלות כמו שמבואר בסימן תקנ"ב במג"א סק"ג דאסור למנוע מלאכול בשר בשבת זו, ואע"ג דאין חיוב לאכול בשר בשבת, מ"מ כיון שנמנע משום אבל עבירה היא בידו,⁴ וא"כ קל וחומר הוא דהרי כשלומד דברים הרעים יש התעוררות לאבל דהרי קורא דברים קשים ורעים שאירעו רח"ל.⁵ ולכן נראה שאסור ללמוד בהם בשבת כי אם דוקא הלכות או דרוש שאין בו זכר מהמאורעות, ואדרבה שמחה הם לו, כמובא לקמן סי' תקנ"ד

אולם אפשר לומר דכוונתו כמש"כ הבן איש חי פרשת דברים לענין אוכל חלב חמוץ שקורים בערבי "לבן", ובלשון אחר יגורטי דאסור, וזה כוונת הלבוש בחלב שנתבשל דהיינו שנהפך ללבן, ועל כרחך צריך לומר כן, דאל"כ למה המחז"ב לא מביא דעת הלבוש בזה, ורבינו סבר כדעת המחז"ב. (ב) עיין הערה א' ונראה שכוונתו שמחממו רק כדי שלא יתקלקל, אבל אם מבשלו הרבה ונהפך לסמך, בזה אסור. ושוב ראיתי בספר החיים להגרש"ק בסימן תקנ"ב, כתב בפירושו דחלב שנתבשל לא הוה תבשיל, כיון שלא ניכר בישולו, ומבשלים זאת רק כדי שלא יתקלקל וכמש"כ רבינו.

(א) הט"ו שם סק"ב תמה ע"ז דהרי מחויב לאכול בשר משום כבוד שבת, וע"ז מתרץ ביד אפרים בשם הבכור שור דשמחה לחוד ועונג לחוד, אולם רבינו מקשה דהרי מראה סימני אבלות כמש"כ המג"א דאע"ג דאין מצוה לאכול בשר בשבת, מ"מ אם מונע מחמת אבלות אסור, ובה ליכא תירוץ הבכור שור. (ב) הביאור הלכה שם ד"ה ולכן מביא בשם המאמר מרדכי לתמוה בזה כיון דצער לו ללמוד במה שאינם רגילים. ורבינו מוסיף בזה דהלא עצם הלימוד בדברים הרעים הוה צער, ועיין בסידור יעב"ץ שכתב וז"ל גם לעסוק בדברים הרעים בשבת לא שרי לדעתי כלל דלא כהמג"א. וזה כסברת רבינו. (ג) עיין בשו"ת הח"ס יו"ד שמ"ו מה שהשיב לחותנו הגרע"א בהלכות שמחות ובהו"ד כתב וז"ל "ומו"ח הגאון דלא קפיד ולא קפדי" בהרי"י יעבור עיונו בשובע שמחות או יניח הדברים עד ט"ב שחל בשבת הבע"ל, ואם אולי בין הפך לששון ולשמחה א"כ גם יבולע המות לנצח ופשיטא דאין קפידא".

(א) המהרי"ל ישב על הארץ בלא הפסק כדאיתא בדרשות מהרי"ל הלכות ת"ב, והמג"א סק"ב כתב דמותר לישב על

ספר

ארחות רבנו

חלק שני

כאן מקצת מארחות חייו הקדושים של רבנו
הגאון החסיד רבן ומאורן של ישראל
מרן הגר"י קניבסקי זצלה"ה
בעל ה"קהלות יעקב"

כתבם תלמידו המובהק נאמן ביתו
אאמו"ר הגר"א הלוי הורביץ שליט"א

יו"ל בעזה"י ע"י
ישעי' בן לאאמו"ר הגר"א הלוי שליט"א הורביץ

שנת: יחיו לרצון אמרי פי והגיון לבי (תשנ"ג לפ"ק)

פה בני ברק ת"ו

שינה בליל ת"ב

ח. מו"ר (שליט"א) זצוק"ל ישן ע"ג מזרון וכר על הקרקע ושם אבן מתחת למזרון למראשותיו, ובשנה אחת שם אבן קטנה תחת הכר שישן עליו. (סי' תקנ"ה ס"ב ברמ"א).

אמנם בתשל"ו הי' מו"ר חלש מאד שכב כל היום בת"ב ורק למנחה הלך לביהכ"נ והתיר נדר וישן במטה גם בלילה.

רבותי זצוק"ל לבשו גרבים לבד בת"ב

ט. מרן החזו"א זצוק"ל החמיר בת"ב וביוה"כ כב"ח ולא נעל גם נעלים של לבד או גומי, רק הלך בגרבים ואף כשנסע בת"ב לבית הקברות הלך שם בגרבים וכמה פעמים נכנסו למרן קוצים ונעצו והוציאם. וכן מו"ר (שליט"א) זצוק"ל הולך רק עם גרבים וכמדומה שראיתיו לובש שתי זוגות גרבים, וגם בבית הקברות הלך עם גרבים.

נעלי גומי בת"ב

י. אמר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שיש להקל לילך בנעלי גומי בת"ב וכן נהגו בכל תפוצות ישראל ואמרתי למו"ר שמרן החזו"א החמיר כב"ח לא לילך בהם, בכ"ז אמר לי מו"ר שיש להקל לילך בהם, אעפ"י שמו"ר בעצמו החמיר והלך רק בגרבים. ספר לי הגר"ק שליט"א ששאל את מרן החזו"א זצוק"ל אם מותר לילך בנעלים של גומי ביוה"כ ות"ב ואמר לו רוב הפוסקים מתירים, והב"ח אוסר. ועיין להלן בהלכות יוה"כ שמרן החזו"א זצוק"ל הקפיד על מתפללי בית מדרשו ביוה"כ שילכו רק בגרבים.

נעלים לילדים קטנים בת"ב

יא. אמר לי הגר"ק שליט"א שבבית אביו מו"ר (שליט"א) זצוק"ל נהגו להסיר הנעלים גם מקטנים.

ישיבה על כסא בת"ב

יב. מרן החזו"א זצוק"ל בביהמ"ד ישב על כסא קטן (שרפרף) ולא דקדק שיהי' פחות מג' טפחים וכן אמר לי הגר"ק שמרן הי' יושב על כסא או ספסל הפוך ולא הקפיד אם גבוה ג"ט. כשנכנס מרן לחדרו שכב על מטתו כרגיל (משכיבה על המטה דמרן אין ללמוד כי

מרן הי' חלש), עליו שיהי' פחות תש"מ, תשמ"ב בשנה אחת נ דקדק בגובה אע

יג. כתוב בשו"ע סוף קשרי ז לדקדק שיהי' נ שאין זו רחיצה הכסא, וכן אמר (השאלה היתה נ ס"י).

תשל"ג, ראית ידיו בלי כלי (דר ואפשר כל אצבע תשל"ד, ראית ורק פ"א על כל

יד. ת"ב הוא מ עמוד נ"ב א

יג. מו"ר (שליט כל ברכה ב בעת שנעשתה פ רק במוצאי ת"ב כל ברכה כשתעי דברי מו"ר. (עיין מדברי מו"ר ד

מרן ה' חלש), גם מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אינו מדקדק על גובה הכסא הקטן שיושב עליו שיהי' פחות מג' טפחים, בתשל"ד ישב מו"ר לביהכ"נ על ספסל הפוך. תש"מ, תשמ"א, הביאו למו"ר מביתו כסא קטן לביהכ"נ וישב עליו, בשנה אחת נתתי למו"ר כסא קטן שהי' בדיוק 30 ס"מ גובה וישב ע"ז בקינות ולא דקדק בגובה אע"פ שהתנו הגרמ"ש שליט"א העיר למו"ר ע"כ.

למזרון
: ס"ב
יהכ"נ

רחיצת ידיים בת"ב

יג. כתוב בשו"ע נוטל אדם ידיו שחרית ביוה"כ וצריך להזהר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, ושאל הגר"ק שליט"א את מרן החזו"א זצוק"ל אם צריך לדקדק שיהי' בדיוק עד סוף קשרי אצבעותיו, וענה לו מרן שאין לדקדק משום שאין זו רחיצה של תענוג וממילא אין דבר אם ירחץ בריוח קצת וה"ה היוצא מבית הכסא, וכן אמר לו מרן שיכול ליטול ידיו שחרית ארבע פעמים כמנהגו כשטת הגר"א (השאלה היתה ביוה"כ וכ"ש בת"ב דלא צריך לדקדק). (עי' סי' תרי"ג ס"ג, סי' תקנ"ד ס"י).

בד או
זכמה
זוגות

תשל"ג, ראיתי את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל בבית הכנסת (לדרמן) יצא לביהכ"ס ורחץ ידיו בלי כלי (דרכו תמיד ליטול עם כלי) והי' נראה לי שרחץ קצת יותר מחצי אצבעותיו ואפשר כל אצבעותיו עד כף היד אבל לא יותר מזה. תשל"ד, ראיתי את מו"ר בבית הכנסת לדרמן לאחר שיצא מביהכ"ס נטל את ידיו בכלי ורק פ"א על כל יד ולא ג"פ כדרכו.

ו בכל
ז אמר

תפלת שחרית בת"ב

יד. ת"ב הוא מהימים שמו"ר (שליט"א) זצוק"ל מתפלל עם הנץ (עיין ארחות רבנו ח"א עמוד ג"ב אות קס"ג).

ים של
הלכות
רבים.

ברכות שעשה לי כל צרכי והמעביר שינה

טז. מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אמר לי שמרן החזו"א זצוק"ל החמיר בברכות השחר ואמר כל ברכה בעת שנעשתה פעולתה, לשכוי בעת שהתרנגול קרא וכן כל ברכה וברכה בעת שנעשתה פעולתה, ולכן ברכת שעשה לי כל צרכי לא ברוך מרן בת"ב בשחרית רק במוצאי ת"ב כשנעל מנעליו, אבל אנחנו שלא מצוי כינינו תרנגול אם נחכה לברך כל ברכה כשנעשה הפעולה לא נברך הברכות לכן מברכין כל הברכות בכל גונא ע"כ דברי מו"ר. (עיין בשו"ע סי' מ"ו ס"א וברמ"א ס"ח ובשע"ת סוף ס"ק י"ב). מדברי מו"ר הבנתי שמו"ר מברך שעשה לי כל צרכי בשחרית יחד עם כל הברכות, (עי'

זנעלים
פחות
הקפיד
מוד כי

21

Schachter, Hershel

נפש הרב

למלאות שנה לפטירת מרן
הרב יוסף דוב הלוי סולוביצ'יק זצ"ל

לקוטי אמרים
תיאורי מעשים
ודברי הערכה

כתובים וערוכים בעזה"י בידי
צבי שכטר

הוצאת בית המדרש ד'פלאטבוש
ירושלים ה'תשנ"ט
הוצאה שלישית

הקבועים בבית הכנסת, אלא אף בנוגע למקומות הקבועים שבשיעור שבישיבה.

ממשמעות לשון הברייתא (מו"ק כ"ב סע"ב) – היושבים בצפון יושבים בדרום, היושבים בדרום יושבים בצפון – מתבאר דא"צ שישנה את מקום ישיבתו למקום אחר שהוא פחות מכבוד, אלא רק שיהיה שינוי במקום. [ועי' מש"כ מזה בסי' חו"ב אות שי' סי' נ"ו.]

7 ← עי' בסי' חו"ב (להלי' אבלות, אות יו"ד סימן מ"ז) דאסור לאבל לישב ע"ג דבר הגבוה ג"ט, ורבים מקילים בכ"ז, וצ"ע. ולפענ"ד יש ליישב מה דרבים מקילים האידנא לישב על ספסל קטן... דקרא לא קפיד (באבלות) רק לבל ישב על ספסל כשאר כל אדם, אלא ישב נמוך על דבר הסמוך לארץ וכו', עכ"ל. וכן שמעתי מרבנו (בשעוריו לסנהדרין פרק כה"ג) שאמר, שבנ"א טועים בזה וחושבים שמחוייבים לישב או ע"ג קרקע ממש, או בלבוד להקרקע – תוך ג"ט, ואין זה נכון כלל, דעיי"ש בגמ' סנהדרין (כ). שמבואר שהמלך (באבלו) יושב על הדרגש, ולפי ס"ד הגמ' הדרגש הוא ערסא דגדא. והקשו ע"ז, ומי איכא מידי דעד האידנא לא אותביניה והשתא מותבינן ליה. ועי"ז השיבו, ומאי קושיא, דילמא מידי דהוה אאכילה ושת"י, דעד האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה, והשתא קא מוכלינן ליה וקא משקינן ליה וכו'. הרי שמתבאר מדברי הגמ' שיסוד דינא דישיבה ע"ג כסא הוא שיעשה איזה שינוי לישב ע"ג דבר שאינו רגיל לישב עליו. ונראה פשוט שאפי' בגבוה מג"ט נמי שרי. וכן מתבאר להדיא מתוך הברייתא במו"ק (כא). שבמה שיושב האבל ע"ג קרקע, אין בזה שום קיום, דהדין הוא שצריך לישב ע"ג מטה כפוי. ועי' תוס' מו"ק (כו). ד"ה מן המנחה. L

יש דיני ניהוג אבלות שרק האבל חייב בהם, ויש הלכות התלויות בבית האבל, שחלות אף לגבי המנחמים, כגון שאלת שלום ותלמוד תורה, שמלשון הברייתות סוף מו"ק משמע דבי' הלכות אלו תלויות בבית האבל, כלומר, שכך היא ההנהגה הנכונה והראויה בבית האבל. ואינו נכון שלומדים משניות בבית האבל בין מנחה למעריב, אפילו אם האבל יוצא. [עי' בסי' כבוד הרב, עמ' רעז, מש"כ בשם רבנו.]

שעפ"י
החידוש
ה מפני
אמר לו
לה עוד

אמרין
יבל לא
בניהוגי
ז. אכן
ה, חוץ
י שנא
ת בין
יד דין
זה בין
ינהגת
הלכה
דינא
ין אנו
אפשר
צע"ג
אלא
קצת
שעה
נהוג
יחבר

מות

בעזהש״ת

זה השער לד' צדיקים יבואו בו
שׁו"ת

מקדש ישראל

[והזמנים]

על הלכות המצויות

בימי בין המצרים

ב' חלקים

ח"א. פסקי הלכות ח"ב. בירורי הלכות

מהדורת
אברהם פנתס
בערקאוויטש

כל אלה חוכרו יחדיו בעזרת ד' יתברך ויתעלה

ע"י הצעיר באלפי

ישראל דוד הארפענעם

רב דביהמ"ד "ישראל והזמנים"

מח"ס ישראל והזמנים ג"ח, שו"ת ויברך דוד ב"ח

ספר חינוך ישראל, ס' נשמת ישראל

שו"ת נשמת שבת ד' חלקים

שו"ת מקדש ישראל ח"ח

ושא"ס

מהדורה חדשה מורחבת

שנת השע"ד לפ"ק

ברוקלין ניו.

הקטורת, ומשלימין אותם כתפלת מנחה, מיהו בס' כפה"ח (סי' תקנ"ט סקמ"ח) מביא דמנהג בית קל יכב"ץ לומר שיר היום ואין כאלקינו ופטום הקטורת כמו בכל יום, יעו"ש הטעם.

* * *

סימן רפ"ג

7 שאלה - במקומות שגומרים -

אמירת הקינות קודם חצות היום אי שפיר דמי מאז לישב על גבי הספסל אף קודם נקודת חצות.

תשובה - אין להקל כי אם אחר

חצות דייקא. כי הרמ"א (סי' תקנ"ט ס"ג) שמנהגינו לישב על הספסל מיד אחר שיצאו מבית הכנסת שחרית, ומאריכין עם הקינות עד מעט קודם חצות נדלא כהמחבר שכ' שיושבים לארץ עד תפלת מנחה, והוא כשיטת המהר"ם (הל' שמחות סי' ס"ד), ויל"ע להרמ"א אי מיד לאחר גמר הקינות כבר מותר לישב יהיה מתי שיהיה אפילו אם עדיין הוא קודם חצות, או דילמא רק אחר נקודת חצות שפיר דמי, ובמג"א מביא מס' מנהגים (והובא נמי בכאה"ט ובסידור היעב"ץ) מפרשים לה דהיינו עד חצות, שהי' מאריכין עם אמירת הקינות עד סמוך לחצות, ואח"כ הי' הולכין לביה"ק ועד שחזרו כבר הי' חצות, וכ"ה להטו"ז (סק"ד) יעו"ב, וכ"כ במ"ב (סקי"ב).

מיהו לעומת זה יש מקילין אחר הקינות מיד, מפני שסבירא להו שרק

וכן נהג מרן מסאטמאר ז"ל להתפלל הכל על הסדר כמו בשאר ימות השנה (עד אמירת הקינות) נוכ"ה בשמו בס' עדות ביוסף אות שצ"ו]. וכן ראיתי במנהגי בעלזא שמתפללים כל התפלה כרגיל בלי שום השמטה (עד אחר שמונ"ע) וכ"ה בס' זכור לאברהם (סי' מ"ז סל"א) שכ"ן נהג הגה"ק בעל תולדות אהרן ז"ל לומר סדר הקרבנות והקטורת כרגיל (זולת פרשת העקידה, ובהגה שם שאולי משום דאיקרי מועד, ובמועדים אין אומרים אותה).

ומענין לענין ראיתי בס' שאלת רב שליט"א דמי שאינו נוהר בכל השנה לומר 'איזהו מקומן' טוב שלא יאמרום בת"ב, מיהו נראה דמי שרוצה לאומרן בכל יום אלא שהרבה פעמים אינו עולה לו (מחמת שהוא נחפו לדרכו) דשפיר דמי לאומרן בת"ב, כיון שבכל פעם שהוא פנוי יותר הוא מדקדק לאומרן.

ואגב צ"ע למה השמיטו בהקינות (שנדפס בתוכם גם סדר התפלה של ת"ב) את יהי רצון שאומרים בשעת אמירת משנת איזהו מקומן (אחר חטאת, עולה, אשם).

וכמה שהבאנו למעלה דאילו 'היום' ופיטום הקטורת שלאחר התפלה אין לומר בשחרית (שאינו מסדר התפלה שאינן אלא להבריה הקליפות שלא יהי להם אחיזה בתפלה) וכן המנהג כהיום שבשחרית אחר התפלה אין אומרים לא מזמור היום ולא אין כאלקינו ופיטום

יטום הקטורת אומרים אותו כל אדם אומר דברי מלכיאל ת אזוב מדברי לאחר התפלה וזת שלא יהי מ אינו בכלל אין לאומרה כהיום אצל זנה כל הציבור הקטורת של לאומרה, וכ"כ ז"ל יש להתיר טורת שקודם ה בכל יום, יא גדולה לומר התפלה דייקא, מקומן דמכבוד וין שהוא סדר זנה שנה ממה הוזה"ק נוצ"ע קינות הנדפסים המ"ב (תקנ"ד בשחרית אין זג מדינתו שלא כ אצל חסידים לאומרו.

ברוך השם (סי' אין אומרים לא ת איזהו מקומן זה, דהא איזהו ז"ע שאומרים, גם בבוקר).

בשעת אמירת קינות יש חיוב לישב ע"ג קרקע, ואיסור לישב ע"ג ספסל, ע' בס' נוהג כצאן יוסף, ובוה מובן המנהג שמובא בשבלי הלקט שבלייל ת"ב אין יושבין לארץ רק לאחר תפלת הלחש של הפ"ע, אלא שאחרים נוהגין לישב ע"ג קרקע מיד לאחר ברכו, וע' בהגהות ס' מנהגים שיושב "לקינות" לעגמת נפש הציבור וזכרון אבל ודו"ק, וכן בספר התדיר (סי' ל"א) מביא שיש שאין עושין לארץ אלא כשקוראין מגילת איכה, וכן משמע מדברי הב"ח לאחר שכ' שאף המהר"ם הנ"ל (שיש לישב לארץ עד זמן תפלת מנחה) לאו דינא קאמר אלא ממנהגא (שכל עיקרו אינו אלא מנהג, ולא נהגו איסור רק עד מנחה שאז עבר רוב היום באבילות) סיים שעל כן אין לגעור באותן שנוהגין לישב על הספסלים אחר "יציאה מבית הכנסת", ועיין נמי בס' פסקי רבינו יוסף (הוצאת בלוי, ע' שצ"ד) דלאחר "גמר הקינות" יושבים על הספסלים וקוראים באיוב, ולא הזכיר דהיינו לאחר חצות, משמע אפילו מקודם.

מיתו אין לדייק מלשון השו"ע (סי' תקנ"ט ס"ג) שכ' יושבים "בבית הכנסת" לארץ וכו' שמשמע שרק בביהכ"נ כשעה שאומרים איכה וקינות יושבים לארץ, אבל בבית אין חיוב לישב ע"ג הארץ כלל, דזה אינו שהרי המחבר סיים עלה עד תפלת מנחה (כנ"ל ממהר"ם) משמע שגם אח"כ כשיוצא מביהכ"נ והולך לביתו יש לו לישב בביתו לארץ.

אבל היות שבלשון הרמ"א בדרכי משה מבואר שהמנהג לישב ע"ג ספסלים

מיד אחר יציאת ביהכ"נ של שחרית "דהיינו עד (אחר) חצות היום" מאריכים עם הקינות בבית הכנסת וכו' יעו"ש, הרי מפורש שלא התיר אלא מפני שמנהגם היה להאריך עם הקינות עד (אחר) חצות, וכנראה שטעם הדבר שמנהג ישיבה על גבי קרקע אינו דין באמירת הקינות אלא באבילות, ועיקר האבילות הוא עד חצות (שמהאי טעמא מנהג מניעת עשיית מלאכה הוא ג"כ רק עד חצות) [וע' במרדכי (מס' תענית סי' תרל"ה תרל"ז) שמביא מחלוקת הראשונים במילה שאירע בת"ב אי ימולו תומ"י אחר אמירת הקינות או ימחינו עד לאחר חצות, ונתן טעם להממתנינים עד חצות משום דקודם חצות עדיין חל אבילות עליו, ומילה עושין בשמחה כדכ' שש אנכי על אמרתך (פי' ואין לו להתעסק עם מידי דשמחה קודם חצות היום), וברוקח (סי' קי"ג) מביא שבשפיר"א נוהגין שאין מלין קודם חצות לפי שקודם חצות חל עדיין האבילות, אבל טעם הסוכרים שלא להמתין עד חצות הוא כדי שלא לבטל מצות זריזין מקדימין למצוות].

L * * *

סימן רפ"ד

שאלה - אי שפיר דמי להחמיר שלא לישב על גבי ספסל גם לאחר חצות.

תשובה - שפיר דמי (ותע"כ). הנה ראיתי בשו"ת נאות דשא (סי' ל"ו) דאילו לאחר חצות היום אסור לישב

ע"ג קרקע, דהא איקרי מועד (ו' יו"ט) [וכן משמע קצת מלשון (תקנט"ו) שכ' שכשחוזרים מביה" לישב על הספסלים "ולא על גבי אבל לעומת זה ראיתי בשו"ת עו (סי' ו', דף מח.) שחולק עליו וכ' וכן יוצא להדיא מס' לקט יושר שהתרה"ד החמיר לעצמו שלא הספסל עד לאחר מנחה (אף ע' התיר אחר חצות) [ובאמת שו בהגהות מיימוניות משם מהר" לישב ע"ג ספסל עד תפלת מנחה שכ' עליו הב"ח], ובס' יוסף אומ' שיושב כל היום ע"ג הקרקע יזכ' וישיש אתה מוש, ושכן נהג הו' וכן נהג המהר"ם אש ז"ל (כמ' זכרון יהודה דף מ') ומובא נמ דברי ישראל (וועלק, סי' קי"ח), מטו"ז (סק"ו) שכ' שכת"ב אף א מותר להספיד חכם שמת "וליש קרקע" דכולי יומא ההוא קבו והספד ולענין זה לא אשגחינן ב מועד יעו"ב (ודוחק לומר ד כשאומר מילי דהספידא), וי בבאה"ט משו"ת דבר שמואל, וי קרקע לא גרע מהספד, וכ"כ ל משיב הלכה (ח"ב סי' ל"א, יחמיר לאחרים), וכן עיקר לדינ מידני.

והגרשז"ב (שליט"א) ז"ל ה מקום למנוע מכך שמביא הב"י שיש נוהגין לרד אחר חצות כדי לחזק האמונ המשיח, אלא שהב"י כ' על להקל כיון דרחיצה בת"ב אסו

ספר

כל המתאבל עליה

דיני בין המצרים

ע"פ מנהג אשכנז ועדות המזרח

ערוכים על הסדר:
החל במקורות חז"ל
דרך ראשונים ואחרונים
עד פוסקי זמנינו

חובר ע"י

יוסף מרדכי פאק

מח"ס ואני אברכם, בסוכות תשבו,
ימי הלל והודאה, ימי משתה ושמחה

פעיה"ק ירושלים ת"ו

תשע"ג

להלכה: כותב השו"ע ליל ט' באב ויומו יושבים בבית הכנסת לארץ.⁶ והאחרונים הביאו שנוהגים לשבת על הרצפה אחר שענו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", הן בחול הן במוצאי שבת.⁷ והמנהג שאף בבית לא יושבים על כסא עד חצות היום.⁸

ב. ישיבה על הקרקע בבין השמשות: עיקר המנהג לא לשבת על כסא מתחיל רק משתחשף.⁹ אולם יש הסוברים שלכתחלה ראוי לא לשבת על כסא בבין השמשות.¹⁰ L

ג. ישיבה על בגד או על כסא נמוך שיטות הראשונים: בראשונים מוזכר רק המנהג לשבת על הקרקע והרצפה.¹¹

וכן נהגו בפרנקפורט שהש"צ והצבור עמדו לתפלת ערבית. ורק לפני קריאת איכה ישבו על הארץ (דברי קהלות עמ' 93).

6. סימן תקנט סעיף ג והב"י מביא בשם הג"מ שלדעת מהר"ם מנהג זה נובע ממנהג האבל לשבת על הקרקע. ומה שלא נהגו איסור רק עד המנחה, לדעת האחרונים משום דלא הוי דין גמור אלא מנהג וראה פרק מו אות א-1).

7. בדעת תורה (ג) הביא מפרש"י על הפסוק "ונקתה לארץ תשב" (ישע"י ג, כו) מנובחה לשפלות. ישבו לארץ ידמו (איכה ב, י) בט' באב. הרי שיש לזה סמך במקרא

7. א"ר (א), והו"ד במ"ב (יא).

8. אור לציון (כט, יט).

9. על השאלה האם החיוב מתחיל בביה"ש או בצה"כ כותב שבט הלוי (י, פג), מצד שהוא רק מנהג ודאי אינו בכלל "תשעה באב ספיקו ביה"ש אסור"; ומסתברא דאין להחמיר. וכן לדעת הגר"נ קרליץ שליט"א המנהג לא לשבת על כסא מתחיל רק משתחשף (יד בביהמ"צ כג, ז). וכן נראה מדברי הח"א (קלד, ג) שכותב שאחרי הסעודה המפסקת מותר לישב על ספסל עד שתחשך, ע"ש.

10. לדעת האג"מ (או"ח ה, ט:ד), אין לאסור ישיבה על כסא מבין השמשות מהדין שת"ב ספיקו אסור. אמנם "מכיון ששייך שאיכא ציבור שיתחילו להתפלל מעריב תיכף בשקיעה כשנאסר לאכול, יש לאסור גם לישב על הספסלים מצד המנהג לישב ע"ג קרקע. וכמדומני שכן נוהגין, ואף כשלא ידוע צריך להנהיג כן. ונראה ליישב לשון המ"ב, דכוונתו דאיסור ישיבה על הספסלים אסור תיכף משקיעה. אבל חיוב ישיבה לארץ הוא דוקא אחר ברכו, מטעם דהא צריך לעמוד כשעונה ברכו".

ובשו"ת שלמת חיים (שיט) כותב שלכתחלה ראוי ליזהר בבין השמשות לא לשבת על ספסל. L

ישיבה על הקרקע במוצ"ש בבין השמשות: ראה פרק כה אות ד.

11. ראה לעיל בהערות על אות א, ובספר מהרי"ל (כא) ציין שהמהרי"ל ישב להדיא על הרצפה ולא ע"ג המעלה דלפני התיבה.

טה, וכולן

לשבת על

וע"פ המנהג

כה (ד) שהחזן

ישיבת קרקע

כתב (שיב)

מתחיל והוא

ועומד ש"צ

על כסאותם.

זע.

על הארץ רק

דיני התפלה

אקרא מגילה

זכה לקריאת

אדם חלש, מעוברת, מינקת]²⁰. וכמו כן המחזיק בס"ת אחר הגבהה, וסנדק מותר לשבת על כסא רגיל²¹.

ה. ישיבה בזמן נסיעה

1. **נסיעה במכונית:** לדעת הפוסקים אין שום סיבה להמנע מלנסוע במכונית ולישב על הכסא²².

2. **נסיעה באוטובוס:** נחלקו הפוסקים האם מותר לשבת על כסא של האוטובוס²³, או שצריך לעמוד²⁴.

20. לגבי אבל, מביא המהרש"ל (על הטור יו"ד סי' שפז) בשם התשב"ץ שחולה וזקן שיש להם צער בישיבת קרקע מותרים לשים כר קטן תחתיו. וכן מביאים הדרישה (שם סק"א, ש"ד) ושם סק"א, וט"ז (שם סק"א).

ערה"ש (יו"ד שפז, ג) כותב לגבי אבל, ומי שהוא חלוש בבריאותו או מעוברת לא ישבו כלל על הארץ.

ובספר תורת היולדת (מח, יב) כותב שיולדת או מעוברת לפני לידתה, שקשה לה לשבת על כסא נמוך, יתכן שמותר לה לשבת על כסא רגיל בעת הצורך, מאחר ואינו לשם תענוג ונוחיות, ראה לקמו הערה 23.

וכן מביא בנטעי גבריא (סח, ח) בשם מורי הוראות שמעוברת ומניקות בשעת הנקה, או זקנים וחלשים רשאים לשבת על כסא רגיל.

אם לא יכול לישב כלל על מקום נמוך: י"א שמ"מ ישנה מקומו [דהיינו בבית הכנסת]: מועד לכל חי ולה) בשם ערך לחם.

21. הדרישה (יו"ד שפד) מביא בשם מהרש"ל, כשהמהר"ם היה אבל, הולכו ס"ת אצלו וגללו וישב ע"ג אצטבא עד אחר שעמד החזן.

וכן ראיתי בנוהג כצאן יוסף (ז) שכותב, וגוללים הספר תורה כשאר ימות השנה בישיבה על הספסל.

וכן כתב הנטעי גבריא (סח, יז) על פי הדרישה הנ"ל שהעושה הגבהה של ספר תורה מותר לו לישב על הספסל כרגיל. וכן סנדק מותר לשבת על הספסל בשעת הברית (אות שלום יו"ד רסה, כו).

22. בשו"ת רבב"א (א, שפב) הביא בשם הגר"י זילבר שנוהגין לשבת כיון שאינו אלא מנהג, במקום דלא אפשר אין מנהג. וג"כ יש לצרף הסברא דהוי כנוסע. ובשם הגר"ק שליט"א הביא שראה למרן החזו"א שישב במכונית (ראה טעמא דקרא בשם החזו"א). ובשם הגר"ח פ"ש שיינברג שליט"א פשוט דמותר לשבת במכונית. וכן נפסק בספר אהלך באמיתך (לו, כב). וכמו כן הביא בספר קרא עלי מועד (פ"ח הערה כג) בשם הגרש"א.

23. בספר תורת היולדת (נמ"ח הערה יז) הביא בשם הגר"ש"א דמותר לשבת על כסא באוטובוס ואינו חייב לשבת על הארץ, כיון שאין זה דרך תענוג ונוחיות. ובכה"ג לא תקנו שיצטרך לישב על הארץ.

הגר"ח"ק שליט"א כותב שאמנם המעשה עם החזו"א והנ"ל) היה במכונית, אבל אפשר להקל גם באוטובוס, וכן נהגו (בהערות לספר קרא עלי מועד פ"ח על הערה כג).

ו. לבישת ב בת"ב בגדיכ

ז. עמידה לנ רבו בט' בא

וכן לדעת הג אף שגבוה יותר וכן הסכים ו ובביהכ"נ, לא

24. אחרים מב עדיף לו לעמוד ובספר קרא המקום דחוק,

וציין שהשאלה מנסיעה כאשר

25. מהר"י סג"י בישיבת הקרק (הגה"ט אות יב גם בסידור י

וכן נהגו רבי ו נהג הגרש"א ו יש להביא

וראשו מתפלס 26. כתוב בשבו

הדבר נעלם מן לחלק ולומר א מטעם דאיתא

לא אמרתי קיני על ערש דוי, א חורבן ביהמ"ק,

מפניו ודאי אין בהגהות רעק

27. הברכי יוס לעמוד.

ובספרו מחזי מפני רבו ולכב

כשאר הימים תשיבה יו"ד ר